19. Yüzyılda Balıkesir Merkez Köylerinde İdari Düzenlemeler

Administrative Arrangements in Balıkesir Central Villages in 19th Century

Şenay Atam*

Abstract: The villages and neighborhoods, which are the lowest administrative units of the Ottoman Empire, are worth considering in every aspect. Attractive topics such as political events and changing aspects of the state are of course more interesting to the researchers, but the people who form the whole of the cities need to find a place among them. Mukhtars and imams representing the lowest level of the Ottoman administrative system and the connection of the people with the center are important figures in terms of their effects (influences) on the people. The reformation process that began in the Ottoman Empire starting from the seventeenth century reached a point where it was spread to almost all areas of the state by the nineteenth century. Of course, the neighborhoods in the cities and the villages where the majority of the people live are affected from this situation. In this study, the newly established village administration in Balıkesir is explained by making use of the register numbered 1659 in Ruus Records in the Ottoman Archives. The Ruus Office is the unit where all civil servants other than high-ranking viziers, the administrator of state (beylerbeyi) and governor (sancakbeyi) are appointed and registered. Since the names of the selected mukhtars were recorded in the register and sent to the Ceride Ministry, these registers were kept in Ruus Office. The information obtained from the book numbered 1659 belonging to Balıkesir has been compared with the previous studies based on the temettuat and kadı records. Thus, in the nineteenth century, the newly established village administration of Balıkesir has emerged. The social and economic structure of Balıkesir villages is also mentioned. In doing so the renewed Ottoman village administration in Balıkesir is discussed.

Structured Abstract: In this study, the mukhtarship organization which was established in the middle of nineteenth century in Balıkesir and the muhtars and imams assigned to them were explained. In fact, although there are some studies about the imams and mukhtarship organization of the Ottoman period, there are few studies about their functioning in the local area. There are three types of registers available in the archive to identify mukhtars and imams in the sub-administrative units. The first of these is the registers for the establishment of the mukhtarship organization, the second is the registers of the kadı records and the third is the temettuat registers. Since there are records kept in the first establishment, the register showing the appointments of mukhtars only contains limited information about the names, ages and professions of the imams and mukhtars. Subsequent changes are not possible. It is not possible to determine the administrative

* Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı.

Ast. Prof., Osmaniye Korkut Ata University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Department of Modern History

ORCID 0000-0001-8672-3063

senayatam@osmaniye.edu.tr

Cite as/ Atıf: Atam, Ş. (2020). 19. yüzyılda Balıkesir Merkez köylerinde idari düzenlemeler, *Turkish Studies - History*, 15(1), 1-14. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.38885>

Received/Geliş: 08 October/Ekim 2019

Accepted/Kabul: 29 February/Şubat 2020

Copyright © INTAC LTD, Turkey

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 24 March/Mart 2020

CC BY-NC 4.0

structure of a settlement precisely in kadı records and temettuat registers. Because the purpose of keeping these books is different. However, there are valuable information from the physical characteristics of the mukhtars or imams identified in the temettuat records to their economic activities. When these books are used together, the changes in the sub-administrative units since its establishment can be followed. In a study that will be conducted only by looking at the kadı records or temettuat registers, it is revealed that this organization was established in only a few villages in Balıkesir. It is not possible to identify the mukhtarship organization and the mukhtars established in the local sense only by looking at these records. However, the muhtarship registers give us clear information on this subject. In this sense, the records created during the period when the mukhtarship was first established are important in terms of identifying the local mukhtar organization and the muhtars and imams. It is understood that the mukhtarship was established on May 1, 1834 in the villages of Balıkesir center and the center, by looking at the register numbered 1659, which is among the Ruus Registers of the Bab-ı Asafl Catalog (BOA. ARSK. d.) in the Ottoman Archive. In the establishment of the mukhtarship organization, the places with less population were combined with the settlements with close and more populations and an administration was established. It is seen that some small villages or farms were formed together in Balıkesir in this way. Based on this register, it is possible to identify the villages of Balıkesir in 1834 and the muhtars and imams of these villages representing the state at the local level. At the beginning of the register, it was explained in the framework of the rules and procedures of the mukhtarship organization established in Balıkesir villages. Accordingly, the people of Balıkesir villages were vouched for each other. Two mukhtar, first and second, were selected for the large and crossing villages. Easy-to-manage villages were selected one muhtars. Villages consisting of five-ten households and close proximity to each other fifteen minutes from each other were united and one mukhtar was appointed to each of them. Mukhtars are vouched for the village population and imams are vouched for the mukhtars. Although there are 46 villages named after the register, 39 village administrations were established in Balıkesir. 14 villages were united. What has been taken into consideration while making this merge is already explained in the register. They should have a distance of 15 minutes from each other and their households should be small. According to this, the village administration was established by combining the Çitnehor Hill (Çitnehor Tepeciği) with five households together with Çitnehor (Çitnehor) who was very close to him and by appointing a mukhtar and an imam. Kavaklı, a small village of thirteen households, was joined to the adjacent and larger village of Ziyaretli and two mukhtars, former and sani, were appointed. Kömürcübayındır, a small village of twelve households, was joined to the nearest village of Küpeli and two mukhtars were appointed. Gökköy is a very crowded village consisting of one hundred and three households. Kabaklı is eleven households. These two villages were united and two mukhtars were appointed. Kesirven was joined to the Üzümcü Çiftliği, which was connected to her and belonged to Giridizade Mehmed Paşa, and an administration was established and a muhtar and an imam were appointed. Mestavra and Taş, Akça and Bayat are the villages where other administrations are combined. Another noteworthy information in the register is related to the residence of the imams. It is understood that the imams of some villages did not reside in the village where the imams acted. Some live in other villages or in various neighborhoods in the center of Balıkesir. When the register of the muhtar and imam appointments and the temettuat register are examined together, it is seen that some imams and muhtars continue their duties and some of them change. Again, muhtars are relatively prominent people who have a good income compared to other people in the village.

Key Words: Ottoman Village Administration, Balıkesir Villages, Mukhtarship Organization, XIX. Century, Imams.

Öz: Osmanlı Devleti'nin en alt idari birimleri olan köy ve mahalleler her yönüyle incelenmeye değer yapılardır. Siyasi olaylar, devletin değişen yönleri gibi cazip konular elbette araştırmacılara daha ilgi çekici gelmekle birlikte şehirlerin dokusu içerisinde bir bütünü teşkil eden yaşayan halkın da bunların içerisinde kendisine bir yer bulması gerekmektedir. Osmanlı idare sisteminin en alt kademesini ve halkın merkezle olan bağını temsil eden muhtar ve imamlar halk üzerindeki etkileri bakımından önemli şahsiyetlerdir. Osmanlı Devleti'nde XVII. yüzyıldan itibaren başlayan yenileşme süreci XIX. yüzyıla gelindiğinde devletin hemen her alanına yaygınlaştırıldığı bir noktaya varmıştır. Bundan elbette şehirlerde mahalleler ve halkın büyük bölümünün yaşadığı köyler de nasibini almıştır. Bu çalışmada öncelikle Osmanlı Arşivi Bab-ı Asafl Defterleri kataloğunda Ruus Kalemi Defterleri arasında yer alan 1659 numaralı defterde Balıkesir köylerine atanan muhtar ve imamlarla ilgili kayıtlardan faydalanılarak Balıkesir'de yeni oluşturulan köy idaresi ortaya konmuştur. Ruus Kalemi yüksek rütbeli vezir, beylerbeyi, sancak beyi dışındaki bütün devlet memurlarının

tayin ve muamelelerinin yapıpı kayıt altına alındığı kalemıdır. Seçilen muhtarların isimleri gerekli deftere kaydedilerek merkeze Ceride Nezaretine gönderildiğinden bu defterler Ruus Kaleminde muhafaza edilmiştir. Balıkesir'e ait olan 1659 numaralı defterden elde edilen bilgiler daha önce temettuat ve kadı sicillerine dayalı yapılmış olan çalışmalarla da desteklenmek suretiyle XIX. yüzyılda Balıkesir'in köylerinin yeni oluşturulan idari yapıları açıklanmıştır. Balıkesir köylerinin sosyal ve ekonomik yapısına da ayrıca değinilmiştir. Böylece Balıkesir özelinde yenilenen Osmanlı köy idaresi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Köy İdaresi, Balıkesir Köyleri, Muhtarlık Teşkilatı, XIX. Yüzyıl, İmamlar.

Giriş

1345 yılında Osmanlı hâkimiyetine giren Balıkesir, idari bakımından oluşturulan Anadolu eyaletinin merkezi konumundadır. Osmanlı'ya katılışından 1841 yılına kadarki süreçte önce Anadolu, sonra Hüdavendigar-Kocaeli ve daha sonra da Hüdavendigar Eyaletine bağlı olan Karesi Sancağı Osmanlı'nın son döneminde müstakil vilayet sonrasında da müstakil sancak yapılmıştır. Karesi Sancağı da Balıkesir merkez olmak üzere kazalara ayrılmıştır (Mutaf, 2003: 4-14; Şaşmaz, 2014, 3: 257). Balıkesir bölgesi, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren birçok göçebe grubun bulunmasının yanı sıra yün ve deri imalatında önemli bir merkezdir. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra yeni kurulan ordunun üniforma ihtiyacı için gerekli olan aba denilen kaba yünlü kumaşın temininde Balıkesir'in sorumlu tutulmuş olması bu bölgedeki yün endüstrisinin imparatorluk içerisindeki önemini göstermesi bakımından önemlidir (Egawa, 2004: 122). Bunun yanı sıra XIX. yüzyılda Balıkesir köylerinde temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Balıkesir'de hububat, bakliyat, sebze, yaş ve kuru meyve (özellikle üzüm), tütün ve zeytin gibi geniş bir yelpazeyi içeren ürün çeşitliliği bulunmaktadır. Bölgenin ikliminin ve tarım arazilerinin müsait olması bunda etkilidir (Mutaf, 2003: 28-30).

XVII. yüzyılda Balıkesir'in köy sayısı 72 iken ilerleyen zamanlarda bu sayının azaldığı görülmektedir. Bunun nedeni Anadolu'da meydana gelen karışıklıklar nedeniyle bazı köylerin ahalisinin geçimlerini sürdüremeyerek köylerini terk edip başka yerlere ya da şehirlere yerleşmesinden kaynaklanmaktadır (Ünlüyol, 1995: 109-111). Her ne kadar Osmanlı Devleti bunların önüne geçmek için tedbirler almaya çalışsa da çok da başarılı olamamıştır. Çalışmaya konu olan dönemde Balıkesir köy sayısı ufak değişikliklere uğrayarak 46-47 civarındadır (Özpolat, 2013: 111; Egawa, 2004: 127). Bu çalışmada Balıkesir'de XIX. yüzyıl ortalarında yeni tesis olunan muhtarlık teşkilatı, buralara atanan muhtar ve imamlar anlatılmıştır. Aslında Osmanlı dönemi imamlar ve muhtarlık teşkilatı ile ilgili bir takım mevcut çalışmalar olsa da yerelde bunların işleyişine dair çalışmalar az sayıdadır. Alt idari birimlerde muhtar ve imamların tespit edilebilmesi için arşivde mevcut üç çeşit defter vardır. Bunlardan birincisi muhtarlık teşkilatının oluşturulmasına dair defterler, ikincisi şeriye sicilleri ve üçüncüsü temettuat defterleridir. Bunların haricinde az sayıda da olsa mahallinde yapılan muhtar seçimleri merkezde Ceride Nezaretine bildirildiğinden maliye varidatı ceride defterlerinde de bir kazanın imam, muhtar ve kocabaşlarını gösterir defterlerler bulunmaktadır. (BOA. ML. CRD. d: 1371). İlk kuruluşunda tutulan kayıtlar olduğundan muhtar atamalarını gösteren defterde sadece imam ve muhtarların isimleri, yaşları ve mesleklerine dair sınırlı bilgi vardır. Sonraki değişiklikleri takip etmek mümkün değildir. Şeriye sicilleri ve temettuat defterlerinde ise bir yerleşim yerinin idari yapısını tam olarak tespit edebilmek mümkün değildir. Çünkü bu defterlerin tutulma amaçları farklıdır. Bununla birlikte temettü kayıtlarında yer alan bilgiler doğrultusunda belirlenen muhtar ya da imamların fiziki özelliklerinden tutun da ekonomik faaliyetlerine kadar değerli bilgiler mevcuttur. Muhtar atamalarına dair defter ile temettuat defterleri birlikte kullanıldığında yerelde muhtarlık teşkilatının oluşturulduğu tarihten itibaren tespit edilebildiği kadarıyla alt idari birimlerdeki bu değişimler gözlemlenebilmektedir. Balıkesir özelinde sadece şeriye sicilleri ve temettuat kayıtlarına dayalı olarak yapılan muhtar ve imamlara dair bilgiler olsa da bu defterlerde kısıtlı bilgiler yer aldığından sanki sadece belirli birkaç köyde bu teşkilat oluşturulmuş gibi bir algı oluşmaktadır. Sadece bu kayıtlara bakılarak yöresel anlamda oluşturulan muhtarlık teşkilatını ve muhtarları tespit etmek

mümkün değildir. Hâlbuki muhtarlık defteri bu konuda bize net bilgi vermektedir. Bu anlamda muhtarlığın ilk tesis edildiği dönemde oluşturulan kayıtlar yereldeki muhtarlık teşkilatını ve muhtarlarla imamları tespit ederek ortaya koymak bakımından önemlidir.

1. Osmanlı Muhtarlık Teşkilatı

Osmanlı döneminde köyler şehirlerde olduğu gibi cami etrafında oluşmuştur. İdari ve askeri açıdan alt kademede sipahi, voyvoda ve kethüda gibi memurların yönetimi altında bulunmaktadır. Bazen de bulundukları bölgenin şartlarına göre farklı kurum ve idarecilere bağlı olarak idare edilmektedirler. Zira bazı köyler sancakbeyi, beylerbeyi ya da padişah hassı olabilmektedirler. Bazı köyler de tarım dışında madencilik, tuzlacılık gibi görevlerle meşgul olup bu hizmetleri karşılığı vergiden muaf tutuldukları (Tabakoğlu, 1999: 28) gibi o işin idari sorumlusu tarafından yönetilmektedirler (Güneş, 2014: 4). XVI. yüzyılda köylü ve devlet ilişkileri belirli kurallar çerçevesinde işlemiştir. Toprağın büyük bir bölümü devlete aittir, köylü arazisine kiracı olarak sahiptir, oğulları da onun halefi olma hak ve yükümlülüğüne sahiptir (Faruhi, 2006: 120-125). Osmanlı köylüsü yasal olarak özgürdür. Fakat dilediği yere taşınmak konusunda özgür değildir. Bir köylünün normal şartlar altında köylü olarak onun da oğlunun yine köylü olarak hayatını sürdürmesi beklenir. Köy halkı her ne kadar birbirinden bağımsız ailelerden oluşsa da adli soruşturmalar gibi konularda bir bütün olarak ele alınmış, birbirlerinden sorumlu tutulmuşlardır. Köylerin tek başına idareleri söz konusu olmamış, vergi üzerinden değerlendirilen reaya olarak kayıtlarda yerlerini almışlardır (Güneş, 2014: 5; Arslan, 2007: 238). Kayıtlarda köylü-devlet ilişkileri de daha çok vergilendirmeler üzerinden tanımlanmıştır. Başlıca gelir kaynağı olan ve çift sahibi, bennak ya da caba şeklinde, statüsüne göre sınıflandırılan köylüler, mülkleri üzerindeki vergi ödemesiyle tanımlanmaktadır. Köylerde merkezi idareyi temsil eden grup, tımar, zeamet ya da iltizam sahipleri (Faruhi, 2006: 127-133). Sancakbeyi, beylerbeyi hassı ya da padişah hassı olarak çoğunlukla da sipahiler arasında zeamet ve tımar olarak bölüştürülen köyler küçük vergi üniteleri olup mali bir birim olarak kabul edilmektedirler ve kendi başına bir idari varlık olarak görülmemektedirler (Emecen, 1999: 91-97; Gençoğlu, 2011: 31).

Klasik anlamda köy hayatında şehirlerde bulunan mahallelerde olduğu gibi köylerin idaresini imam, köy kethüdası ve kethüdanın idaresi altındaki yiğitbaşılar yürütmüşlerdir (Güneş, 2014: 9). Yapılan çalışmalarda genellikle muhtarlıktan önceki köy idaresi ile ilgili olarak aynı cümleler kullanılmaktadır. Yalnız incelenen kaynaklardaki bilgiler muhtarlık teşkilatı kuruluncaya kadar Osmanlı idaresi altındaki bütün köylerde bu şekilde standart bir uygulamanın olup olmadığı konusunda yeterli bilgiyi vermemektedir. Bu bilgilerle imamın görevlerini, ya da kethüdanın görev ve sorumluluklarını tamamen açıklamak mümkün değildir. “Bütün köylerde imam var mıydı yoksa nasıl bir idare tesis edilmişti?” gibi sorular ne yazık ki yeterince açıklanmış değildir. Ya da ayanların taşrada idareyi ellerine aldıklarında köylerde idari anlamda ne gibi bir durum söz konusu olduğu tam net değildir. Ancak karışıklığın olduğu bu süreçte merkezi bir idare kurulamadığından her bölgenin kendi ihtiyaçları doğrultusunda çözüm üretildiği gibi bir kanaat ortaya çıkmaktadır.

Zaman içerisinde tımar sisteminin ortadan kalkması, asayiş konularındaki aksaklık gibi nedenlerle Osmanlı'nın köylere ve köylüye bakışı da değişmiştir. Artık köylü reaya olmaktan çıkmış, üreten vatandaş konumuna gelmiştir. Tanzimat'la birlikte Osmanlı Devleti çağa ayak uydurmak bakımından sosyal ve idari reformlarla modernleşmeyi hedef almıştır. Reformların da istenilen düzeye ulaşabilmesi için ekonominin geliştirilerek desteklenmesi amaçlanmıştır. Bu anlayışın en önemli yansıması da tarım kesimine olmuştur. Bunun için öncelikle tarım kesimine uygulanacak politikaları belirlemek üzere bir ziraat bürokrasisi oluşturulmuş, meclislerde komisyonlar kurulmuştur. Maliyenin merkezileştirilmesinin yanı sıra gelirleri artırmak için taşrada da bozulmuş olan devlet otoritesinin tesis edilmesi ve vergilerin düzenli olarak toplanabilmesi gerekmektedir. Daha önceden halkın şikâyet konuları arasında yer alan vergi dağıtımındaki adaletsizlik ve devlet otoritesini tanımayan ayanların halka yaptığı zulümler merkezi idarenin bir hayli başını ağrıtmıştır (Arslan, 2004: 77-81). Bu bakımdan devletin idari anlamdaki

merkezileşmesinin taşranın en alt idari birimine yansması köy ve mahallelerde muhtarlık teşkilatını yaygınlaştırılması ile sonuçlanmıştır.

Muhtarlardan önce taşrada temsilci konumundaki ayanlardan da bahsetmek gerekir. Osmanlı Devleti şehir ve kasabalarda halk arasında bulunan nüfuzlu aileler arasından seçilen ve ayan ya da eşraf denilen kişilerden zaman zaman yardım alarak gerektiğinde bunlardan istifade etmiştir. Bu kişiler resmi bir sıfatı olmamakla birlikte merkezin halkla bağlantı kurabilmesini kolaylaştıran köprü niteliğindedirler. Özellikle XVII. yüzyıldan itibaren şehir ve köylerde yaşayan halkın sorunlarının çözümünde öncü olmaya başlayan idareyi ele geçiren ayan-eşraf kesimi nüfuzlarını artırmışlardır. Osmanlı Devleti'nin gerileme sürecine girdiği dönemde devletin ihtiyaç duyduğu mali kaynağı, mukataaları malikâne usulü ile kayd-ı hayat şartı ile bu kişilere satmasının neticesinde gücünü artıran ayanlar (Ortaylı, 2000: 14), halktan fazla vergi almak, mallarına ve canlarına gasp etmek gibi çeşitli eylemlerde bulunmuşlardır. Balıkesir'de de buna benzer olaylar yaşanmış ve Balıkesir ayanı Kanlıoğlu Halil'in halka zulmü, Osmanlı belgelerine yansmıştır (İlgürel, 1973: 64). Ayanların bu devlet tanımazlığı ve halka zulmü, II. Mahmut'un Yeniçeri Ocağını kaldırmasının ardından ayanların üzerine gitmesi ve bunları birer birer ortadan kaldırmasına kadar sürmüştür. Ancak şehir, kasaba ya da köylerde elbette o yörenin ileri gelen hatırı sayılır, halktan kabul almış kişileri halen bulunmaktadır. Ayanların yerine ikame edilen sistem ise muhtarlık teşkilatı olmuştur.

Mülki bir birim olarak 1829 yılında İstanbul'da doğum, ölüm, göç, nakil gibi nüfus hareketlerinin denetim altına alınabilmesi için tesis olunan muhtarlık teşkilatı, Kastamonu Taşköprü'de halkın şikâyetleri üzerine ayan Hacı Ömer'in öldürülmesinden sonra yeni ayan seçilmesi yerine halkın da istekleri doğrultusunda evvel ve sani olarak iki kişinin muhtar olarak mütesellim tarafından atanmasıyla ve uygulamadan halkın da memnuniyetlerini bildirmesi üzerine taşraya da yaygınlaştırılmıştır (Çadircı, 1970: 411; Akyıldız, 2006: 193-195). Genel olarak merkezi idarenin kararıyla muhtarlığın 1833 yılından itibaren sistematik bir şekilde yaygınlaştırıldığı bilinmekle birlikte 1830'larda dahi muhtar ismiyle nüfus defteri gibi kayıtlarda yer alan bilgiler mevcuttur (Topal, 2017: 525). Ancak idari otoritenin bunu belirleyerek kayda aldığı süreç 1833 yılından sonra olduğu görüşü yaygındır. Muhtarların başlıca görevleri mahalle ve köylerde güvenliği sağlamak, verginin toplanmasına yardımcı olmaktır. Şehirlerde mahalleye, köylerde oturduğu köye gelip-gidenleri denetim altında tutmak, gelenlerin mürur tezkirelerini kontrol ederek onlara kefil bulmak ya da kendisi kefil olarak kayıt altına alıp defter nazırına bildirmek sorumlulukları arasındadır (Çadircı, 1997: 39; Akyıldız, 2006: 198; Atam, 2013: 213-214).

Muhtarlar seçilirken halkın eğilimleri doğrultusunda kendilerini temsil edecek nüfuzlu kişiler tayin edilmiştir. Bir kural olmamakla birlikte asayişin sağlanması, köye gelenlerin veya gidenlerin kontrolünün sağlanması gibi önemli görevleri üstlenecek kişinin ister istemez yöre insanı üzerinde sözü geçecek kişiler olması gereklidir. Dolayısıyla ekonomik güç bu anlamda önemli bir unsurdur. Özellikle incelediğimiz dönem XIX. yüzyıl ortaları olunca bu daha da önem kazanmaktadır. Muhtarlık teşkilatının kurulmasıyla imamların idari anlamda ikinci plana atıldığı düşünülse de muhtarlık teşkilatının kurulmasındaki amaç özellikle ayanların etkisinin kırılması olduğu göz önünde bulundurulursa aslında gerçeği yansıtmamaktadır. Ayanların önceden de bulundukları yörede ekonomik açıdan güçlü kişiler olduğu varsayılırsa insanların kendilerini devlet nezdinde temsil edeceklerde belirli bir maddi güç aramış olmaları kanaatini uyandırmaktadır. İmamlar yörede dini açıdan halk üzerinde etkin kişilerdir. Köy imamları her zaman dini açıdan yetkin olmasa bile orada namazları kıldırabilecek, çocuklara sıbyan mekteplerinde yazmayı belki ama okumayı öğretecek derecede bilgi sahibi kişilerdir. Bu bakımlardan bulundukları yörede sözü dinlenir kişiler arasındadır (Beydilli, 2013: 1-24). Ancak idari anlamda yetkinliğe her zaman sahip olduklarını söylemek güçtür. Bu bakımdan muhtarlar idari anlamdaki bu boşluğu dolduracaklardır. Bununla birlikte imamların muhtarlara kefil kılınması halen önemlerini sürdürdüklerinin bir başka göstergesidir.

2. 19. Yüzyıl Ortalarında Balıkesir Köyleri ve Muhtarlık Teşkilatının Kurulması

Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan A.RSK. 1659 numaralı defterden yola çıkarak Balıkesir merkez ve merkeze bağlı köylerinde muhtarlığın 1 Mayıs 1834 tarihinde tesis edildiği anlaşılmaktadır. Muhtarlık teşkilatı oluşturulurken az nüfusu olan yerler kendisine yakın ve daha fazla nüfusu olan yerleşim birimleri ile birleştirilerek bir idare tesis edilmiştir. Balıkesir'de de bazı küçük köy ya da çiftliklerin bu şekilde birlikte bir idare oluşturulduğu görülmektedir. Bu defterden yola çıkarak 1834 yılında Balıkesir köylerini ve bu köylerin yerelde devleti temsil eden muhtar ve imamlarını tespit etmek mümkündür.

Defterin başında Balıkesir köylerinde tesis olunacak muhtarlık teşkilatının hangi usul ve daire çerçevesinde yapılacağı açıklanmıştır. Buna göre Balıkesir'in havi olduğu köylerin ahalileri birbirlerine kefil olarak büyük ve geçiş güzergâhında olan köylere ikişer, kolay idare olunan küçük köylere birer, beşer-onar haneden müteşekkil ve birbirlerine on beş dakika mesafe yakınlıkları olan köyler birleştirilerek ikisine bir, hatırı sayılır ve muteber kimsenin seçildiği ifade edilmiştir. Muhtarlar köy ahalisine, imamlar da muhtarlara kefil kılınmıştır (BOA, ARSK d, 1659: s. 2). Balıkesir nüfusu ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde Balıkesir merkezinde gayrimüslim nüfusu bulunmasına rağmen merkeze bağlı köylerde gayrimüslim bulunmadığından (Şimşir, 2004, s. 160-161) kocabaşı, kâhya v.s. herhangi bir görevli ataması yapılmamıştır.

Defterde ismi verilen 46 köy bulunmasına rağmen Balıkesir'de 39 köy idaresi tesis edilmiştir. 14 köy birleştirilmiştir. Bu birleştirme yapılırken nelere dikkat edildiği de zaten defterde açıklanmıştır. Birbirlerine 15 dakikalık bir mesafesi ve hanelerinin az olması gerekmektedir. Buna göre beş haneden müteşekkil Çitnehor Tepecici kendisine çok yakın olan Çitnehor ile birlikte birleştirilerek ve bir muhtar ile bir imam atanarak köy idaresi tesis edilmiştir. On üç hanelik küçük bir köy olan Kavaklı kendisine bitişik ve daha büyük olan Ziyaretli köyü ile birleştirilerek evvel ve sani olmak üzere iki muhtar tayin edilmiştir. On iki hanelik küçük bir köy olan Kömürcübayındır çok yakın olmasa da kendisine en yakın bulunan Küpeli köyü ile birleştirilerek yine iki muhtar tayin edilmiştir. Gökköy yüz üç haneden oluşan oldukça kalabalık bir köydür. Kabaklı ise on bir hanedir. Bu iki köy de birleştirilerek iki muhtar atanmıştır. Kesirven ise yine kendisine bağlı olan ve Giridizade Mehmed Paşa'ya ait olan Üzümcü Çiftliği ile birleştirilerek bir idare tesis edilmiş ve bir muhtar ile bir imam tayin edilmiştir. Mestavra ma Taş ve Akça ma Bayat diğer idareleri birleştirilen köylerdir (BOA, ARSK d, 1659: 2-4).

Defterde muhtarların isimleri yazılırken baba isimleri ile beraber yazılmış "bin" veya "oğlu" kelimesi kullanılmıştır. İmamların ise çoğunlukla baba ismi belirtilmeden doğrudan adları kaydedilmiştir. Efendi lakapları da ismin sonuna eklenmiştir. Bunun yanı sıra bazılarının "molla" "hacı" ya da "hafız" unvanları eklenmiştir. Defterde yer alan kayda değer diğer bir bilgi ise imamların ikametleri ile ilgilidir. Bazı köylerin imamlarının imamlık yaptığı köyde ikamet etmediği anlaşılmaktadır. Örneğin Çitnehor ma Tepecik Çiftliği imamı Mustafa Efendi Bigadiç kazası köylerinden Süleymanlı karyesinde; Helalce köyünün imamı İbrahim Efendi Balye kazası Şamlı karyesinde; Aslıhan köyü imamı İbrahim Efendi Kepsud kazası Kalburcu karyesinde; Çandır köyü imamı Molla Mehmed Mendehor karyesinde; Karaman ve Köylü köylerinin imamı Balıkesir merkezde Salahaddin Mahallesinde; İrvane köyünün imamı İbrahim Efendi Balıkesir merkez Şeyh Lütfullah Mahallesinde; Üç Pınar karyesi imamı Abidin Efendi Oruç Gazi Mahallesinde; Kalaycılar köyü imamı Salih Efendi Okçukara Mahallesinde; Kesirven ma Üzümcü çiftliği imamı Yakub Efendi Oruçgazi Mahallesinde; Akça Kısarak Mahallesi imamı İbrahim Efendi Bergama nahiyesi merkezinde; Çağış köyü imamı Bodurca oğlu Halil Paşaköyünde; Çölmekçi karyesi imamı Osman Efendi Dinkçiler Mahallesinde; İskele köyü imamı Hasan Efendi Persi karyesinde; At karyesi imamı Yakub Efendi ise Balıkesir merkez Dinkçiler Mahallesinde ikamet etmektedir.

Tablo:1 1 Mayıs 1834 Tarihinde Balıkesir'e atanan Muhtar ve İmamların Listesi

Köyün Adı	Hane Sayısı	Muhtarın Adı/Yaşı				İmamın Adı	Yaşı
		Muhtar-ı Evvel	Yaşı	Muhtar-ı Sani	Yaşı		
Akça Kısarak	27	Deli Hüseyin oğlu Abdullah	48	İsmail oğlu Osman	45	İbrahim Efendi	45
Akça ma Bayat	62	İsmail bin Halil	60	Bilal oğlu Mehmed	35	Süleyman Efendi	30
Ashhan	23	Ali bin Halil	50	-	-	İbrahim Efendi	35
Ashhan Tepeciği	29	Kamil oğlu Mustafa	50	-	-	Mehmed efendi	38
At	11	Kamil oğlu Mustafa	50	-	-	Yakub Efendi	47
Atanos	57	Mehmed oğlu Ahmed	50	Ömer oğlu Ahmed	60	Hüseyin Efendi	27
Ayşe Bacı	42	Kara Mehmed bin Hüseyin	60	-	-	Abdurrahman Efendi	30
Bayındır	50	Kadın köylü oğlu Yakub	45	-	-	Molla İbrahim	35
Çağış	44	Halil bin İbrahim	45	Emir oğlu Ali	60	Bodurca oğlu Halil	25
Çandır	66	Mustafa oğlu Abdullah	45	-	-	İmamoğlu Molla Mehmed	45
Çayırhisar	45	Hasan	45	-	-	Alaaddin oğlu Mahmud Efendi	50
Çaypınar	29	Veli oğlu İsmail	52	-	-	Ahmed oğlu Mustafa Efendi	35
Çinge	18	İmamoğlu Hacı Mehmed	50	-	-	Emin Efendi	60
Çitnehor ma Tepecik Çiftliği	52	Mustafa	35	-	-	Mustafa Efendi	35
Çobanlar	44	Zeybek oğlu Mustafa	55	Mehmed bin Mustafa	70	İbrahim efendi	40
Çölmekçi	42	Kara İbrahim	40	-	-	Osman Efendi	55
Eftelle	93	Hacı Süleyman Ağa	55	Öksüz oğlu Nail	75	Ahmed Efendi	25
Gök ma Kabaklı	114	Halil bin Mehmed	35	Abdi oğlu Halil	50	Mehmed Efendi	25
Helalce	80	Bostane oğlu Osman	60	-	-	İbrahim Efendi	40
İrvane	32	Yamaç oğlu Mehmed	38	-	-	İbrahim Efendi	30
İskele	67	Bükük oğlu Mehmed	40	Çekeci oğlu Hasan	30	Hasan Effendi	55
Kalaycılar	31	Sipahi Balibey oğlu İbrahim	55	-	-	Salih Efendi	40
Kamçılı	86	Yusuf oğlu Halil	38	Emic? oğlu Ali	50	Mehmed Efendi	50
Karaman	55	Kuru oğlu Hasan	55	-	-	Ahmed Efendi	40

Kesirven ma Üzümcü Çiftliği	40	Mehmed bin Abdullah	60	-	-	Yakub Efendi	35
Köylü	25	İsmail bin Mustafa	60	-	-	Mehmed Efendi	35
Küpelili ma Kömürcübayındır	58	Ali	35	Hasan oğlu Ahmed	60	Mustafa Efendi	25
Mendehore	108	Müezzın oğlu Hacı Mehmed	40	Köse oğlu Ali	45	Mustafa Efendi	40
Mestavra ma Taş	53	Akça Ali oğlu Ali	40	Halil bin Mustafa	50	Demirci oğlu Hasan Efendi	60
Naibli	37	Kuru oğlu Mustafa	43			Ali oğlu Osman Efendi	60
Nergis	65	Halil oğlu Hacı Halil	80	-	-	Molla Ahmed	48
Okuf	31	Ahra oğlu Mehmed	50	-	-	İbrahim Efendi	35
Paşaköy	31	Elhac Mehmed	50	-	-	Toylak oğlu Mehmed Efendi	25
Persi	88	Hacı İsmail	45	Dikenci oğlu Hüseyin	33	Sofi oğlu Eyüp Efendi	38
Urbut	23	Mehmed bin Abdullah	46	-	-	Hacı Mehmed Efendi	40
Üçpınar	39	Karakaş Hacı Halil	80	-	-	İnce Abidin Efendi	25
Yakub	59	Hasan oğlu Hasan	50	-	-	Hafız Ali Efendi	67
Yenice	36	Çomaz oğlu Hacı Mehmed	30	-	-	Abdurrahman Efendi	25
Ziyaretli ma Kavaklı	43	Dede oğlu Mehmed	45	Hacı Hüseyin	80	Hasan Efendi	55

Tanzimat devrinde, vergilendirmede yapılan değişiklik nedeniyle hane reislerinin gelirlerinin tespiti maksadıyla yapılan temettü sayımları hane reisinin mesleği ve emlakinden tutun da eşkâline kadar çok kıymetli bilgiler içermektedir (Kütükoğlu, 1995: 395-412; Öztürk, 2003: 287-304). Temettuat defterlerinde mahalle ya da köyde ikamet eden imamların, muhtarların isimleri de ayrıca belirtilerek kaydedilmektedir. Ve hatta imamların bazen de muhtarların vergiden muafiyetleri var ise ona dair de kayıt düşülür. Dolayısıyla bu defterlerden eğer muhtar ve imamların isimleri tespit edilebilirse bu kişilerin eşkâlleri, lakapları ve gelirlerine dair daha detaylı bilgiler toplanabilmektedir. Muhtarların atama kaydını içeren defter ile kıyaslanır ise o muhtar temettü kaydının yapıldığı yılda halen muhtarlık yapmıyor olsa bile hakkındaki bilgiler toplanabilmektedir. Ya da yeni muhtarın ismi var ise ikisine birden ait bilgiler toparlanabilmektedir. Temettü kayıtlarının eksik olan yanı ise köyün imamı o köyde ikamet etmiyor ise köye ait temettü kaydında ismi çıkmayacaktır. Dolayısıyla sanki o köyün imamı yokmuş gibi bir algı oluşacaktır. Ya da muhtarların nedendir bilinmez ama her zaman kayıtlarda ayrıca belirtilmediği de görülmektedir. Bu yüzden temettü kayıtları bir yörenin idari yapısı anlamında toplu bilgi içermemektedir. Temettü kayıtlarının bu yönü unutulmadan faydalanılırsa daha sağlıklı bilgiler edinmek mümkün olacaktır.

Tablo: 2 1840 yılında Balıkesir Köylerinin Bazılarında Görevlerini Sürdüren Muhtarlar (Arslan, 2007: 244)

Köy ün Adı	Muhtarın Adı	Me sleği
Akça Kısrak	İsmail oğlu Osman	Ren çber
Aslıh an	Halil oğlu Ali	Ren çber
Baya t	Bilal oğlu Mehmed	Ren çber
Çayır hisar	Kara İsmail oğlu Hasan	Ren çber
Eftell e	Hacı Süleyman Ağa	Ren çber
Gökk öy	Halil bin Mehmed (Sepetçioğlu Halil)	Ren çber
Taş	Halil bin Mustafa	Ren çber

Balıkesir köylerine ait temettü kayıtları ile ilgili daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde 7 köyün muhtarının görevlerini sürdürdüklerini tespit edilmiştir. Bazı muhtarların da eldeki mevcut çalışmalar neticesinde gelir durumları vs. ortaya konulabilmiştir. Mendehore köyünün eski muhtarı Müezzinoğlu Rençber Hacı Mehmed'in yıllık 12.776 kuruş geliri vardır. 441 dönüm tarlası, 3 dönüm bağı, 65 küçükbaş hayvanı, 6 camus öküzü vs. vardır (Arslan, 2007: 122). Yeni muhtar Dağlıoğlu Mehmet'in ise 242 dönüm tarlası, 3 camus öküzü, 95 küçükbaş hayvanı v.s. vardır ve yıllık geliri 7.500 kuruştur. 103 haneli köyün de en zengin iki kişisi bunlardır. Çayırhisar muhtarı ise değişmemiştir. 76 dönüm tarlası ve büyükbaş hayvanları olan muhtar Hasan'ın yıllık 3.610 kuruş geliri vardır ve köyün en zengini olmamakla birlikte iyi bir gelire sahiptir (Arslan, 2007: 167). Gökköy muhtarı da değişmemiştir ve köyün ileri gelen ailelerinden birine mensuptur. (Arslan, 2004: 138).

Helalce'nin ilk kayıtlardaki imamı İbrahim Efendi'dir ve Balye kazasının Şamlı köyünde kayıtlıdır. Yani imamlık yaptığı köyde ikamet etmemektedir. Ancak ileriki yıllardaki kayıtlardan anlaşıldığı üzere imam değişmiştir. Artık köyde ikamet eden bir imam bulunmaktadır. Mustafa oğlu Mehmed Efendinin 3 dönüm tarlası ve bir miktar bağından yıllık 440 kuruş geliri olmakla birlikte hem imam olduğundan hem de fakir olduğundan kendisinden vergi alınmamaktadır (Arslan, 2007: 95). Helalce köyünün eski muhtarı Bostanoğlu Osman'ın ise ileriki yıllarda bu işi yapmadığı görülmektedir ve yeni muhtarla ilgili defterde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Osman Ağa da köyde en zengin olmamakla birlikte bir hayli mal varlığı olan biridir. Yıllık 2.886 kuruş geliri vardır (Arslan, 2007: 93). Atanos köyünün eski muhtarları ise görevlerini sürdürmemektedirler. Ancak defterden mal varlıkları hakkında bilgi edinebiliyoruz. Birinci muhtar Mehmed oğlu Ahmed'in 65,5 dönüm tarlası, bir miktar bağı ve hayvanı olmakla birlikte toplam 2413,5 kuruş geliri vardır. İkinci muhtar Ömer oğlu Ahmed ise köyün en zenginlerindendir. 257 dönüm tarlası, bağı, değirmeni ve hayvanları olan Ahmed'in yıllık 7.716 kuruş geliri vardır. (Arslan, 2007: 64-68).

Sonuç

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Ruus Kaleminde yer alan Balıkesir mahalle ve köylerinde tesis edilen muhtarlık teşkilatına defter sayesinde XIX. yüzyıl ortalarında Balıkesir'de köy yerleşimi ve bu köylerde oluşturulan yeni idari sistemi tespit etmek mümkün olmuştur. Zira Osmanlı Devleti'nin son yüzyılına girildiği bu zamana gelinceye kadar asayişsizlik, vergi toplamadaki usulsüzlükler, yerelde ayan ve idarecilerin köylüler üzerindeki baskıları, zaman zaman yaşanan iklimdeki değişiklikler nedeniyle gelir kaybı gibi sorunlar yüzünden bazı köylerde yaşayan ahalî toprağını terk ederek başka yerlere yerleşmişlerdir. Bu da zaman içerisinde köy sayısında

değişmelere neden olmuştur. Osmanlı Devleti bozulmuş olan otoritesini temin edebilmek amacıyla merkezde bir takım değişikliklere giderken taşrada da yeni arayışlara başlanmış, İstanbul'da ilk olarak uygulanan muhtarlık yaygınlaştırılmıştır. Böylece devlete karşı yerelde sorumlulukları olan, halkın da devlete karşı temsilcisi konumunda olan muhtarlık teşkilatı 1833 yılından itibaren taşrada da uygulanmaya başlandıktan kısa bir süre sonra 1 Mayıs 1834 tarihinde Balıkesir'de tesis edilmiştir. Eldeki defter muhtarlara kefil kılınan imamları da gösterdiğinden imamlarla ilgili en doğru bilgiyi de vermektedir. Bu yıllarda temettü kayıtları henüz oluşturulmadığından bir yörede net olarak bu idarenin ne zaman tesis edildiğini ve kimlerin bu teşkilatta yer aldığını anlamak için bu defterlere bakmak zorunludur. Bu defterde yer almayan bilgileri ise temettuat defterleri ile kıyaslayarak tamamlamak mümkün olabilmektedir. Balıkesir özelinde yapılan çalışmalar incelendiğinde muhtarların genellikle ekonomik durumları iyi olmakla birlikte, imamların ise daha düşük gelire sahip oldukları söylenebilir. Görevlerinden dolayı vergiden muaf olan imamların köylere ait vakıflardan gelirleri olabilmekte, bazen de yaptıkları işler karşılığında köylüden ücret alabilmektedirler. Bunun yanı sıra temettü kayıtlarından elde edilen veriler doğrultusunda şehirde ya da köyde yaşayan imamların toprağı, bağı ya da bahçesi, bir büyükbaş ya da küçükbaş hayvanı bulunmaktadır. Herhangi bir ücret almasa dahi vergiden de muaf oldukları için yaşamlarını ikame ettirecek durumdadırlar.

Muhtar ve imam atamalarına dair defter ile temettuat defterleri birlikte incelendiğinde bazı imam ve muhtarların görevlerini sürdürdükleri, bazılarında değişmeler söz konusu olduğu görülmektedir. Yine muhtarların görece köydeki diğer kişilere oranla iyi bir gelire sahip önde gelen kişileri olduğu görülmektedir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başkanlık Osmanlı Arşivi Ruus Kalemi Defterleri (BOA. ARSK. d.), Nr. 1659.

Başkanlık Osmanlı Arşivi Maliye Nezareti Ceride Defterleri (BOA. ML. CRD. d), Nr. 1371.

Tetkik Eserler

Akyıldız, A. (2006). *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yay.

Arslan, İ. (2004). *XIX. Yüzyılda Balıkesir'de Tarımsal Üretim ve Köylüler*, Balıkesir Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Arslan, İ. (2007/2). "XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda İmamlar, Muhtarlar ve Köylüler: Balıkesir Örneği", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(13), s. 235-248. <https://doi.org/10.21550/sosbilder.424042>.

Aslan, M. (2007). 1840 (*H. 1256*) *Tarihli Temettuat Defterine Göre Hüdâvendigâr Eyaleti Balıkesir Sancağı Merkez Kazasına Bağlı Ovaköy (Atanos), Halalca, Balıklı (Mendehore) ve Çayırhisar Köylerinin İktisadî ve İctimâî Durumu*, Dumlupınar Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. <https://doi.org/10.24186/vakanuvis.687357>.

Atam Ş. (2013). "Osmanlı Devleti'nde Muhtarlık Teşkilatının Kurulması: Niğde Merkez Sancağı ve Bor Kazası Örneği", *Zeitchrift für die Welt Türken*, 5(1), s. 291-310.

Beydilli, K. (2013). *Osmanlı'da İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*, Yitik Hazine Yayınları. https://doi.org/10.1501/tarar_0000000145.

Çadırcı, Musa (1970). "Türkiye'de Muhtarlık Teşkilâtının Kurulması Üzerine bir İnceleme", *Belleten*, XXXIV (135), s. 409-420.

- Çadırcı, Musa (1997). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK Yayınları.
- Egawa, H. (2004). "The Use of GIS to Locate Abandoned Villages Listed In The Temettuat Registers of Balıkesir District, Anatolia", *İslamic Area Studies With Geographical Information Systems*, Ed. Okabe Atsuyuki, Rotledge, p. 122-138. https://doi.org/10.4324/9780203401422_chapter_9.
- Emecen, F. (1999). "Osmanlılar'da Yerleşik Hayat, Şehirli ve Köylüler", *Osmanlı*, 4, s. 91-97.
- Faruhi, S. (2006). *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, Doğubay Yayınları.
- Gençoğlu, M. (2011). "1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), s. 29-50.
- Güneş, M. (2014). *Osmanlı Döneminde Muhtarlık ve İhtiyar Meclisi (1829-1971)*, Kitabevi Yayınları.
- Kütükoğlu, M. S. (1995). "Osmanlı Sosyal ve İktisâdî Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri", *Belleten*, LIX (225), s. 395-412.
- Mutaf, A. (2003). *Salnâmelerde Karesi Sancağı (1847-1922)*, Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2000). "17. Yüzyıl Sonlarında Orta Anadolu Vilâyetlerinin Toplumsal-Ekonomik Durumu Üzerine", *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim, Makaleler I*, Turhan Kitabevi, s. 9-14.
- Özpolat, Ö. (2013). *Nüfus Defterlerine Göre Balıkesir Kazası'nın Demografik ve İstatistikî Özellikleri*, Balıkesir Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. <https://doi.org/10.31795/baunsobed.645232>.
- Öztürk, S. (2003). "Türkiye'de Temettuat Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 1(1), s. 287-304.
- Şaşmaz, M. (2014). *Türkiye'nin İdari Taksimatı*, C. III, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Şimşir, N. (2004). "XIX. Yüzyıl Sonları ve XX. Yüzyılın Başlarında Balıkesir Merkez Kazası'nın Demografik ve Etnik Özellikleri", *Osmanlı Araştırmaları (Makaleler I)*, IQ Yayınları, s. 147-167. <https://doi.org/10.18220/kid.98198>.
- Tabakoğlu, A. (1999). "Osmanlı İçtimâî Yapısının Ana Hatları", *Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları*, 4, s. 17-31.
- Topal, N. (2017). "Aksaray Sancağı Mahalle ve Köy İdarelerinde Muhtarlık Teşkilatının Kurulması (1835)", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16(2), s. 524-535. <https://doi.org/10.21547/jss.292540>
- Ünlüyol, A. (1995). *Şeriye Sicillerine Göre XVII. Asrın İlk Yarısında Balıkesir (1700-1730)*, Uludağ Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi.

Ek 1: Balıkesir Köyleri (Egawa, 2004: 124)

Ek 2: Balıkesir'e Atanan Muhtar ve İmamları Gösterir Defter (BOA. ARSK. d. 1659)

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©